

[itobiad], 2020, 9 (1): 217/248

Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri

Post-Brexit Alternative Trade Scenarios and Potential Economic Impacts

Gökhan AKTAŞ

Doktora Öğrencisi, Gedik Üniversitesi, SBE, Uluslararası Ticaret Bölümü
PhD Candidate, Gedik University, Social Sciences Institute, Department of
International Trade

g.aktaş2@ticaret.gov.tr

Orcid ID: 0000-0002-7599-5474

Zeynep KAPLAN

Dr. Öğr. Üyesi, YTÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
Asst.Prof., Y.T. University Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Economics

zkaplan@yildiz.edu.tr / Orcid ID: 0000-0002-6166-0905

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 12.11.2019
Kabul Tarihi / Accepted	: 21.03.2020
Yayın Tarihi / Published	: 29.03.2020
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: AKTAŞ, G, KAPLAN, Z. (2020). Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 217-249. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/53155/645790>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri

Öz

2016 yılında BK'nın AB'den ayrılmasına yönelik gerçekleştirilen referandum sonucu, hem AB hem de BK tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. BK, Brexit olarak adlandırılan süreç sonucunda AB'den ayrılmaya karar veren ilk ülke olma konumundadır. Brexit süreci, AB'nin tarihinde bugüne kadar karşı karşıya kaldığı en sorunlu ve karmaşık süreçlerden biri olmuştur. Bununla birlikte, Brexit, BK-AB ticari ilişkileri ile ilgili belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Çalışmada, Brexit sonrasında taraflar arasında uygulanması tartışılan alternatif dış ticaret modelleri, güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak incelenmiş ve söz konusu ticaret modellerinin BK ekonomisi üzerindeki olası ekonomik etkileri tartışılmıştır. Genel olarak, Brexit'in BK ekonomisi ve dış ticareti üzerinde olumsuz etkileri olacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede, Brexit'in iktisadi etkileri, BK'nın AB'den ayrılması sonrasında hangi alternatif ticaret modelini benimseyeceğine bağlı olacaktır.

Özet

BK'nın AB ile ilişkileri her zaman tartışmalı bir konu olmuş ve AB'den ayrılma fikrinin zaman zaman ülke gündemine geldiği görülmüştür. BK, Avrupa şüpheciliği ile ulusalcılık düşüncesinin ağır basması ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleriyle ticari ilişkilerinin yoğunluğu gibi gerekçelerle AB'nin altı kurucu ülkesi arasında yer almamıştır. BK, Avrupa kıtasında oluşturulan iktisadi bütünleşmenin dışında kalmak istememesi nedeniyle, 1961 yılında tercihini AB'ye katılma yönünde değiştirmiştir. Ancak, üyelik talebi BK'nın üyeliğine sıcak bakmayan Fransa tarafından 1963 ve 1967 yıllarında iki kez veto edilmiştir. AB'ye 1973 yılında üye olan BK'da AB üyeliğinin sorgulandığı ilk referandum, AB üyeliğinden sadece üç yıldan az süre içinde, 1975 yılında gerçekleşmiştir. Söz konusu referandum, BK vatandaşlarının üçte ikisinin AB üyeliğini desteklemesi ile sonuçlanmıştır. BK'yı ikinci kez AB'den ayrılma konusunda referanduma götüren süreç ise 2015 yılında başlamıştır. 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirdiği referandumda seçmenlerin %51.9'unun AB'den çıkılması yönünde oy kullanmasıyla ülke AB üyeliğini sonlandırma kararı almıştır. AB üyeliği ve AB ile yapılan serbest ticaretin BK ekonomisinin refahı üzerinde olumlu etkileri olduğu konusunda yaygın bir görüş olsa da, BK'nın AB bütünleşmesinin bir parçası olmak istememesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında, bağımsız bir dış ticaret politikası izleyerek üçüncü ülkelerle daha fazla ticaret anlaşması yapılması, AB bütçesine yapılan katkıların kesilmesi, yetkilerin üye ülkeler tarafından AB

uluslarüstü kurumlarına devredilmesinin sonlandırılması, karar alma süreçlerinde ulusal parlamentonun yetkilerinin arttırılması ve daha etkili sınır kontrolleri ile göçün engellenmesi yer almıştır.

AB'nin genişleme tarihinde bugüne kadar karşı karşıya kaldığı en sorunlu ve karmaşık dönem Brexit süreci olmuştur. Brexit sonrası BK ile AB arasında gerçekleştirilmesi olası alternatif ticaret modelleri de bu süreçte en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. BK'nun Brexit'ten sonra hem AB hem de diğer ülkelerle ticari ilişkilerine yön vermesi söz konusu olan modellerden Avrupa Ekonomik Alanı modeli (Norveç modeli), İkili Anlaşmalar modeli (İsviçre modeli), Serbest Ticaret Anlaşması modeli (Kanada modeli), Gümrük Birliği modeli (Türkiye modeli) ve DTÖ üyeliği modeli (Üçüncü ülke modeli) en çok tartışılan alternatif modeller olmuştur. Söz konusu modellerin öne çıkan önemli bir özelliği, bu modellerin her biri farklı düzeylerde ticaret ilişkilerini ele alsa da AB'nin üçüncü ülkeler ile yaptığı mevcut anlaşmalara dayalı olmasıdır. BK'yı Brexit'e götüren süreçte öne çıkan iktisadi nedenlerden biri de bağımsız bir dış ticaret politikası izleme isteği olmuştur. Bu kapsamda, hem BK, hem AB, hem de küresel düzeyde ticari ilişkileri önemli ölçüde etkilemesi beklenen Brexit süreci, alternatif ticaret modelleri dikkate alınarak tartışılmalıdır. Bununla birlikte, Brexit'in önemli nedenlerinden biri olan bağımsız dış ticaret politikası yürütülmesinin mümkün olduğu serbest ticaret anlaşması modelinin de ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Brexit sonrası gündeme getirilen söz konusu alternatif ticaret modellerine yönelik tartışmalar "yumuşak Brexit" ve "sert Brexit" olarak da sınıflandırılan ticaret senaryoları çerçevesinde ele alınmaktadır. "Yumuşak Brexit", mal, hizmet, sermaye ve kişilerin Avrupa Tek Pazarı içerisinde serbest dolaşımının mümkün olduğu Avrupa Ekonomik Alanı modeli, "sert Brexit" ise ticari ilişkilerin DTÖ kurallarına göre gerçekleştirildiği üçüncü ülke modeli olarak ifade edilmektedir. İsviçre modelinde, taraflar arasındaki ilişkiler 100'den fazla sayıda ikili anlaşma çerçevesinde yürütülmekte ancak günümüzde gelinen noktada tarafların arasındaki ilişkilerin karmaşık bir hal alması sebebiyle söz konusu model gündeme fazla getirilmemiştir. Diğer bir seçenek olan Gümrük Birliği modeli ise, BK'nun üçüncü ülkelere karşı AB'nin ortak ticaret politikası, ortak gümrük tarifesi ve ortak menşee kurallarını uygulama zorunluluğunu getirmesi nedeniyle BK tarafından tercih edilmemektedir. Brexit, AB ile bir anlaşma olmaksızın sonuçlanırsa, BK hem Avrupa Tek Pazarı'ndan ve hem de AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarından çekilmiş olacaktır. BK'nun DTÖ kurallarının geçerli olduğu modeli benimsemesi, yani anlaşmasız olarak AB'den ayrılması durumunun ise, hem BK hem de AB ekonomisine olumsuz etkileri olacağı ifade edilmektedir. Brexit sürecinde en çok tartışılan modellerin başında AB-Kanada Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması olarak ifade edilen Kanada modeli gelmiştir. 2107 yılında imzalanan AB-Kanada Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması, AB'nin bugüne kadar

imzaladığı en kapsamlı yeni nesil serbest ticaret anlaşması olarak ifade edilmektedir. Söz konusu anlaşma ile, taraflar arasındaki gümrük tarifelerinin çok büyük bir bölümünün kaldırılması öngörülmektedir. Diğer taraftan, BK'nın AB ile yapılacağı olası ticaret anlaşmasının ülkeye Avrupa Tek Pazarı'na girişine imkan verip vermeyeceği önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Kanada modelinde, BK, anlaşmanın kapsamına göre Avrupa Tek Pazarı'na tam veya kısmi erişimi elinde tutmaya devam ederken dış ticaret politikasını AB'den bağımsız şekilde belirleyebilecektir. Diğer taraftan, AB-Kanada Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması ile AB ilk kez bir üçüncü ülkeye Avrupa Tek Pazarı'na ileri düzeyde erişim hakkı sağlamaktadır. Brexit sonrası dış ticaretin olumsuz bir şekilde etkilenmesinin önüne geçilmesinde BK'nın benimseyeceği alternatif ticaret modeli belirleyici olacaktır. Ancak, AB tarafından imzalanan serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerinin on yıla kadar sürdüğü göz önüne alındığında, yeni serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerinin beklenenden daha uzun sürebileceği de ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Birleşik Krallık, Avrupa Birliği, Ekonomik Entegrasyon, Dış Ticaret.

Post-Brexit Alternative Trade Scenarios and Potential Economic Impacts

Abstract

The referendum held in 2016 on the withdrawal of the UK from the EU marked a turning point in the history of both the UK and the EU. The UK is the first country to leave the EU. Thus, Brexit has been one of the most problematic and complex processes the EU faced in its history. Moreover, Brexit has led to significant uncertainties in future UK-EU trade relations. This article analyses the strengths and weaknesses of alternative post-Brexit trade models between the parties and discusses the potential economic impacts of the alternative trade models on the UK economy. It is generally emphasized that the Brexit process will have a negative impact on the UK economy and foreign trade. In this framework, the economic consequences of Brexit will mostly depend on which alternative trade models the UK will adopt after leaving the EU.

Summary

The UK's relations with the EU have always been a controversial issue, and the idea of withdrawing from the EU has been seriously discussed at various points over the years. The UK was not among the six founding members of the EU due to Euroscepticism, a dominant strain of nationalism, and the strong trading relationships with the Commonwealth. The UK changed its preference for joining the EU in 1961 owing to the fact that it did not want to stay out of the economic integration created in the continental Europe. However, its application for membership was vetoed twice, in 1963 and 1967, by France, which did not favor the UK's full membership. The UK became a full member of the EU in 1973 and held its first referendum on the EU membership in 1975, only less than three years after its accession. The referendum resulted in two-thirds of UK citizens supporting continued membership. The process that led the UK to holding a second referendum on leaving the EU began in 2015. The country decided to end its EU membership after the referendum, held on 23 June 2016, which resulted in 51.9% of the votes cast being in favor of leaving the EU. Although there is a common view that the EU membership and free trade with the EU have positive effects on the welfare of the UK economy, there are several reasons for the UK leaving the EU. The main reasons are having more trade agreements with third countries following a free foreign trade policy, cutting back the contributions to the EU budget, ending the delegation of powers to supranational institutions by the members of the EU, increasing the power of the national parliament in decision-making and preventing migration through more effective border controls.

Brexit has been the most problematic and complicated period that the EU has faced during its history of enlargement. The possible alternative trade models between the UK and the EU after Brexit have also been among the most discussed issues during this process. The European Economic Area model (the Norway model), Bilateral Agreements model (the Swiss model), Free Trade Agreement model (the Canada model), Customs Union model (the Turkey model), and the WTO membership model (the third-country model) have been the most discussed alternative models through which the UK would be able secure future trading relationships with both the EU and the rest of the world after Brexit. Although these models deal with different levels of trade relations, an important feature of them is that they are based on the EU's existing agreements with third countries. One of the main economic reasons which led the Brexit process was the desire to pursue an independent trade policy. In this framework, the Brexit process, which is expected to significantly affect trade relations at the UK, EU, and global levels, should thus be discussed with reference to these alternative trade models. Nevertheless, the free trade agreement model which allows the

implementation of an independent foreign trade policy, which is one of the important reasons of Brexit, should also be evaluated.

The debates on alternative trade models after Brexit have been handled within trade scenarios, also classified as the “soft Brexit” and “hard Brexit”. “Soft Brexit” is the European Economic Area model, where free movement of goods, services, capital and people within the European Single Market is possible, and “hard Brexit” is the third-country model in which commercial relations are handled according to the rules of the WTO. In the Swiss model, relations between the parties concerned are conducted within the framework of more than 100 bilateral agreements, but the model was not part of the agenda of talks due to the complexity of the relations between the parties. The Customs Union model, which is another option, is not preferred by the UK since it requires the enforcement of a common trade policy, common external tariffs and common rules of origin by the EU with regard to third countries. In the case of a no-deal Brexit, the UK would withdraw from both the European Single Market and the free trade agreements the EU has with third countries. It is stated that leaving the EU without a deal and adopting the WTO rules will have negative effects on both the UK and the EU economy. The Canada model, which refers to the EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement, have been one of the most discussed models during the Brexit process. The EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement which was agreed to in 2017 is considered to be the most comprehensive new generation free trade agreement the EU has signed so far. With this agreement it is predicted that most of the customs tariffs will be removed. On the other hand, whether the UK’s potential trade agreement with the EU will allow the country to access to the European Single Market or not has become prominent. In the Canada model, the UK would be able to determine its own trade policy independent from the EU while maintaining full or partial access to the European Single Market depending on the scope of the agreement. Besides, with the EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement the EU, for the first time, allows a third country an advanced access to the European Single Market. The type of alternative trade model adopted by the UK after Brexit is likely to be significant in reducing any adverse effects on foreign trade. However, considering the fact that negotiating free trade agreements signed by the EU lasted nearly ten years, it is likely that any new negotiations of free trade agreements may take longer than expected.

Keywords: Brexit, UK, European Union, Economic Integration, Foreign Trade.

Giriş

Birleşik Krallık (BK), 2016 yılında gerçekleştirdiği referandumla Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma kararı almıştır. BK'nun AB'den ayrılmasını ifade eden Brexit süreci, her ne kadar 2016 yılında başlamışsa da geçmişte de AB'den ayrılma fikrinin ülke gündemine geldiği görülmüştür. BK, Avrupa şüpheciliği ile ulusalcılık düşüncesinin ağır basması ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleriyle ticari ilişkilerinin yoğunluğu gibi gerekçelerle AB'nin kuruluş aşamasında yer almamıştır. BK'nun derin bir bütünleşme yerine 1960 yılında EFTA (European Free Trade Association-EFTA) gibi bir serbest ticaret anlaşması yapılmasına yönelik önerisi, AB üyeliği konusundaki şüpheli yaklaşımını göstermiştir. BK, 1961 yılında tercihini AB'ye katılma yönünde değiştirmiş, ancak bu defa 1963 ve 1967 yıllarında üyelik talebi Fransa tarafından iki kez veto edilmiştir. AB'ye ancak 1973 yılında üye olabilen BK, özellikle üyelik şartları ve imtiyazlar konusunda pazarlığa girilerek tarım ürünleri için bazı ayrıcalıklar elde etmeyi başarmıştır. BK, elde ettiği bu imtiyazlara rağmen AB üyeliğine devam edip etmemeyi 1975 yılında referanduma götürmüş ve referandum seçmenlerin %67,2'sinin AB'de kalma yönündeki kararı ile sonuçlanmıştır (Mourlon-Druol, 2015, s.6). Bu referandumdan sonra da çeşitli gerekçelerle zaman zaman AB'den çekilme konusu ülkede tartışılmıştır. Özellikle, BK Başbakanı Margaret Thatcher döneminde AB'nin federal bir Avrupa oluşturma isteği çerçevesinde gündeme gelen ortak para alanı ve iktisadi birlik oluşturma politikalarına karşıtlık yaygınlaşmıştır.

BK'yı ikinci kez AB'den ayrılma konusunda referanduma götüren süreç ise 2015 yılında Başbakan David Cameron'nun genel seçim vaadiyle başlamıştır. AB ile serbest ticaretin BK'nun refahı üzerinde olumlu etkisi olduğu konusunda yaygın bir görüş olsa da, Brexit kampanyası ekonomi ve politika tercihleri ekseninde şekillenmiştir. AB siyasi bütünleşmesinin parçası olmak istemeyen BK, karar alma süreçlerinde kendi parlamentosunun yetkilerini artırmayı talep etmektedir. Ekonomi alanında ise, AB bütçesine yapılan ödemelerin kesilmesi, bağımsız dış ticaret politikası izlenerek üçüncü ülkelerle daha fazla ticaret anlaşması yapılması, rekabet koşullarının iyileştirilmesi, Euro'yu tek para birimi olarak yaygınlaştırmak isteyen AB'nin ekonomi alanındaki baskısından kurtulmak istemesi gibi nedenler öne çıkmaktadır. Cameron, 2013 yılında yaptığı açıklamada, rekabetçilik ilkesine dayanan ve AB üye ülkeleri arasındaki malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımını sağlayan Avrupa Tek Pazarı'nın hizmet, enerji ve dijital alanları da kapsamına ihtiyaç duyulduğunu, küresel serbest ticarete itici gücün bir parçası olarak ABD, Japonya ve Hindistan ile ticaret anlaşmalarının yapılması gerektiğini ve bunun hızlı ve etkili bir karar alma mekanizması sayesinde başarılabilirliğini ve AB kurumlarındaki aşırı bürokratik ve hantal yapının iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (The Guardian, 2013). Brexit savunucularının öne çıkan bir diğer argümanı da göç konusu olmuştur. Brexit referandumu sürecinde özellikle Suriye iç savaşının yarattığı göç krizi

ve Doğu Avrupa ülkelerinden BK'ya gelen AB vatandaşlarıyla refahlarını paylaşmak istemeyen BK vatandaşlarına yönelik göç sorunu siyasi bir propaganda aracı haline getirilmiştir.

Referandumda ortaya çıkan sonuç, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması'nın 50. maddesindeki ayrılma prosedürü ile ilgili tartışmaları tetikleyerek üyelikten ayrılma konusundaki belirsizlikleri arttırmıştır. Lizbon Anlaşması'nın 50. maddesine göre, AB'den ayrılmak isteyen ülkenin, niyetini AB'ye bildirerek geri çekilme anlaşması için AB ile müzakere yapması gerekmektedir (European Union 2012, s. 43-44). Bu çerçevede, BK'nun geri çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren AB'den resmen çıkması veya herhangi bir anlaşmaya varılmadığı takdirde, bildirim tarihinden iki yıl sonra 29 Mart 2019 AB'den ayrılması öngörülmüyordu. Ancak, mevcut süreçte AB üyesi 27 ülke ve BK parlamentosu, Brexit'i 31 Ocak 2020'ye kadar erteleme konusunda anlaşmış bulunmaktadır (Fella, 2019).

BK'yı Brexit'e götüren süreçte öne çıkan iktisadi nedenlerin başında bağımsız bir dış ticaret politikası izleme isteği gelmektedir. Bu kapsamda, ülkede iktisadi ve siyasi değişimleri tetiklemesi beklenen Brexit süreci, BK-AB ilişkisindeki ticari dinamikler dikkate alınarak tartışılmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası ticaret perspektifinde Brexit sonrası gerçekleşmesi muhtemel modellerin olumlu ve olumsuz etkilerine odaklanılmış ve BK'yı Brexit sürecine götüren dış ticaret yapısı incelenerek Brexit sonrası uygulanabilecek ticaret modellerinin BK ekonomisine olası makro ve mikro etkileri tartışılmıştır. Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. BK'yı Brexit sürecine götüren tartışmaların ele alındığı giriş bölümünü takiben ikinci bölümde, BK'nun AB ile dış ticareti ülkenin AB üyeliği bhdkseninde ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, taraflar arasında Brexit süreci tamamlandıktan sonra uygulanması tartışılan alternatif dış ticaret modelleri her bir modelin güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde, söz konusu ticaret modellerinin BK ekonomisi üzerindeki mikro ve makroekonomik etkileri tartışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, Brexit sonrası alternatif ticaret modellerinin karşılaştırmalı olarak genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

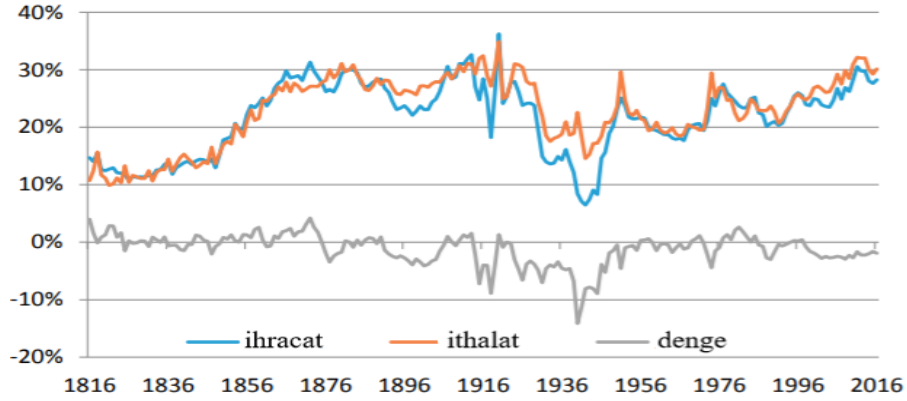
1. Brexit Perspektifinde Birleşik Krallık'ın Dış Ticareti

BK'nun dış ticaret dengesi 1990'lı yıllardan sonra olumsuz bir tablo ortaya koysa da, Büyük Buhran ve Dünya Savaşları gibi büyük şoklar dışında, hem ihracat hem de ithalat hacmini bakımından GSYİH'nın %30'una ulaşmıştır. Bu nedenle, uluslararası ticaretin BK ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir. İthalat, ihracat ve dış ticaret dengesinin GSYİH'deki payı Şekil 1'de gösterilmektedir. BK'nun GSYİH'sindeki dış ticaret payının artmasına, geleneksel olarak yüksek endüstri içi ticaret ve malların üretim sürecinin farklı ülkelerde gerçekleştirilmesine olanak

sağlayan uluslararası tedarik zincirinin gelişimi yardımcı olmuştur (Department for International Trade, 2017, s. 15). Ayrıca, BK'nın izlediği politikaların yanında, Avrupa Tek Pazarı gibi dünyanın en büyük pazarına sınırsız erişim hakkına sahip olması ve lojistik bakımdan pazara yakınlık gibi faktörler de bu güçlü performansa katkıda bulunmuştur.

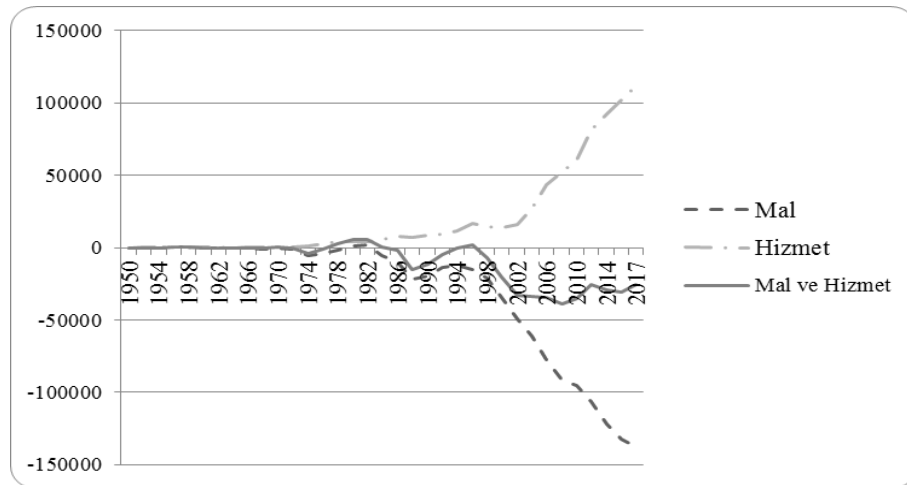
Şekil 1: Yıllara göre dış ticaretin BK'nın GSYİH'sindeki payı (%)

Kaynak: Department for International Trade. (2017). Preparing for our future UK trade policy, October, UK, s.14.

BK'nın mal ticaretinde görülen kronik dış ticaret açığı özellikle hizmet ihracatındaki artış ile dengelemiştir. Şekil 2'de, BK'nın mal ve hizmet dengesi gösterilmektedir. Şekilde, BK'nın mal ticaretinde 1980'lerde başlayan ve hızla büyüyen, 2017 yılında ise 137 milyar £'e ulaşan cari açığının olduğu görülmektedir. Buna karşın, hizmet sektöründeki 111 milyar £'lık güçlü ihracatın katkısıyla ticaret açığı 25,8 milyar £'de dengelenmiştir.

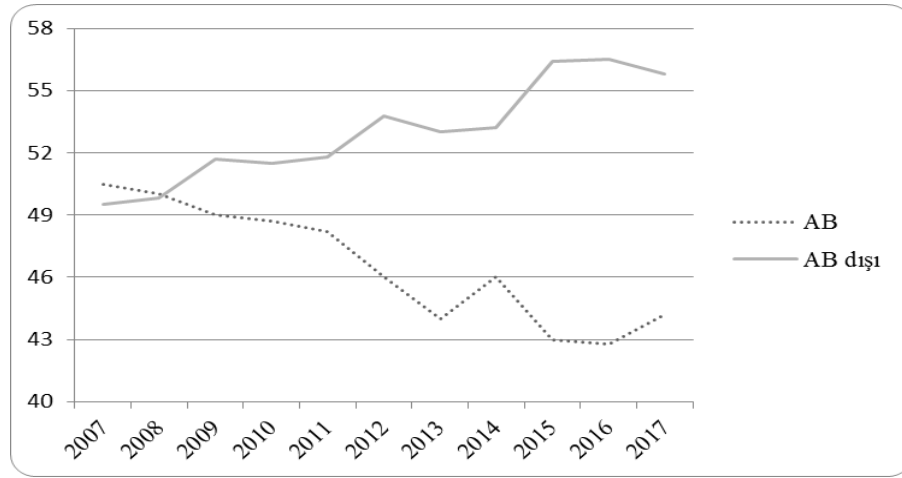
Şekil 2: BK'da mal ve hizmet ticaret dengesi (milyon £)

Kaynak: ONS. (2018). Summary of Balance of Payments, The Pink Book verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

BK'nın AB ve AB dışı ülkelere gerçekleştirdiği mal ve hizmet ihracatındaki değişim de dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Şekil 3'te de görüldüğü gibi, AB dışındaki ülkelere yapılan ihracat AB bölgesine yapılan ihracattan daha fazla artmıştır. BK ihracatında 2007 yılında yaklaşık %51 olan AB pazarının payı 2017'de %44'e kadar gerilerken, aynı dönemde AB dışındaki ülkelere yapılan ihracatın payı %49'dan %56'ya yükselmiştir. İhracat pazarının AB dışındaki ülkelere doğru kaymasının önemli bir nedeni, AB'nin bu ülkelerle imzaladığı tercihli ticaret anlaşmaları olduğu savunulabilir.

Şekil 3: BK'nın AB ve AB dışı ülkelere mal ve hizmet ihracatındaki değişim (%)

Kaynak: ONS. (2018). Summary of Balance of Payments, The Pink Book kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ticaret yapılan ülkeler dikkate alındığında, BK'nın AB'ye coğrafi yakınlığı ve Avrupa Tek Pazarı'na üyeliği gibi faktörlerin etkisiyle en büyük ticaret ortağının AB olduğu görülmektedir. AB, BK'nın önemli bir ticaret ortağı olmakla birlikte AB dışındaki ülke pazarlarına doğru da ihracat alanın genişlediği ve BK'nın AB dışı ticaretinin hızla arttığı görülmektedir. ONS (2018) verilerine göre, BK'nın 2007 ve 2017 yılları arasında AB ve AB dışı ülkelere ihracatı sırasıyla %41 ve %81 oranında artmıştır. Diğer taraftan, AB'nin yavaş büyüme hızı ve doymuş pazar yapısı nedeniyle de BK ihracatının son yıllarda AB dışındaki pazarlara kaydığı ifade edilmektedir. Bu çerçevede, BK'nın AB ile tercihli ticaret anlaşması bulunan üçüncü ülkelere yapılan ihracatın artış hızı incelendiğinde, İsviçre (%97) ve Güney Kore (%210) ile ticaretin hızlı bir şekilde arttığı, ancak Norveç'e (%9) gerçekleştirilen ihracatın durgunlaştığı anlaşılmaktadır. BK'nın Dünya

Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarına göre üçüncü ülke statüsünde ticaret yaptığı ülkeler arasında Çin (%255), Japonya (%89) ve ABD'deki (%71) artış ise dikkat çekicidir.

2. Avrupa Birliği'nde Farklılaştırılmış Entegrasyon Girişimleri ve Birleşik Krallık

Son yıllarda sayıları hızlı bir şekilde artan bölgesel ekonomik entegrasyon girişimleri ülkeler arası iktisadi ilişkileri şekillendiren en önemli etmenlerden biri haline gelmiştir. Günümüzde, neredeyse her ülke ekonomik bir entegrasyona üye olduğundan dünya ticaretinin yarısından fazlası ekonomik entegrasyonlar kapsamında gerçekleşmektedir. El-Agraa (2001, s. 1), ekonomik entegrasyonları “ülkeler arasındaki ayırıcı ticari engellerin kaldırılması ve ülkeler arasında belirli bir koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması” olarak ifade etmektedir. Geleneksel olarak, ekonomik entegrasyonlar serbest ticaret anlaşması (STA), gümrük birliği (GB), ortak pazar, ekonomik birlik ve tam ekonomik entegrasyon olarak ifade edilen farklı biçim ve derecelerde oluşturulurlar (Balassa, 1961, s. 2). Bu aşamaların tümü piyasa entegrasyonunun farklı yoğunluklarını en dar kapsamlıdan en geniş kapsamlıya doğru olacak şekilde açıklamaktadır. Bir diğer ifade ile, bu aşamalar farklı düzeylerde ticaretin serbestleşmesi ve politika koordinasyonu ile ilişkilendirilmektedir.

Entegrasyon teorileri kapsamında bugüne kadar hayata geçirilen en önemli entegrasyon girişimlerinden biri olarak ifade edilen AB, kuruluşundan itibaren farklı derinleşme ve genişleme süreçlerinden geçerek günümüzdeki halini almıştır. AB “derin entegrasyonu”, malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin Avrupa Tek Pazarı içerisinde serbest dolaşımını ilkesi çerçevesinde AB piyasa entegrasyonunun temelini oluşturmaktadır. Ancak, bazı durumlarda hem derinleşme hem de genişleme sürecinin etkin bir şekilde devam edebilmesi için AB'nin farklılaştırılmış bir entegrasyon modeline doğru yöneldiği de görülmektedir. Farklılaştırılmış entegrasyon, hem BK'nın Brexit sonrası AB ile ticari ilişkilerini belirlemede hem de AB'nin gelecekte üye ve üye olmayan ülkelerle olan ilişkilerini belirlemede önemli bir yere sahiptir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, AB üyesi olan BK, Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan kişilerin serbest dolaşımını düzenleyen Schengen Anlaşması ve parasal birliği ifade eden Euro Bölgesi dışındadır. AB dışındaki ülkeler ise, AB ile mal, hizmet, sermaye ve kişilerin hareketliliğini çeşitli anlaşmalarla düzenlemişlerdir. Örneğin, EFTA üyesi ülkelere Norveç, İzlanda ve Liechtenstein kişilerin serbest dolaşımını Schengen Anlaşması'yla, ticaretini ise Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşması'yla sürdürmektedir. Bunun yanında, İsviçre, EFTA üyesi olmasına karşın AEA Anlaşması dışında yer alarak AB ile ticaretini ikili anlaşmalarla yürütmektedir. AB üyesi olmayan Türkiye ise, AB ile ticaretini GB Anlaşması çerçevesinde sürdürmektedir.

Tablo 1: AB’de Farklılaştırılmış Entegrasyon ve BK’nın doğrudan veya dolaylı şekilde yer aldığı entegrasyon girişimleri

AB28	Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Güney Kıbrıs Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık ve Hırvatistan
AEA	AB28 ve İzlanda, Lihtenştayn, Norveç
EFTA	İzlanda, Lihtenştayn, Norveç, İsviçre
Schengen Alanı	Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İzlanda, İtalya, İspanya, İsveç, İsviçre, Litvanya, Lihtenştayn, Letonya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan
Euro Bölgesi	Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan
Gümrük Birliği	AB28 ve Türkiye

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi, AB üyesi olmayan ancak AB ile ticari ilişkilerini farklı modellerle sürdüren çok sayıda ülke bulunmaktadır. Bu bakımdan, BK’nın Avrupa Tek Pazarı’na erişim hakkına sahip olması için mutlaka AB üyesi olmasına gerek yoktur. Örneğin, Türkiye ve EFTA ülkeleri, AB üyesi olmamalarına rağmen çeşitli anlaşmalarla Avrupa Tek Pazarı’nda mal, hizmet, sermaye ve kişilerin kısmen veya tamamen serbest dolaşımına sahiptir. Ancak BK, AB’den ayrıldığında Türkiye’nin GB Anlaşması’na benzer şekilde bir anlaşma yaparsa bile üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları müzakere etmek zorunda kalacaktır. Buna ek olarak, Brexit’in önemli argümanlarından bağımsız dış ticaret politikası yürütülmesinin mümkün olduğu STA modelinin de değerlendirilmesi gerekir. BK’nın Brexit’ten sonra AB ve diğer ülkelerle ticari ilişkilerini şekillendirebileceği Avrupa Ekonomik Alanı Modeli (Norveç modeli), İkili Anlaşmalar Modeli (İsviçre modeli), Serbest Ticaret Anlaşması Modeli (Kanada modeli), Gümrük Birliği Modeli (Türkiye modeli) ve DTÖ Kurallarının Geçerli Olduğu Model (Üçüncü Ülke Modeli) gibi modeller Brexit sürecinde en çok tartışılan alternatif ticaret modelleri olmuştur.

3. Brexit Sonrası Dış Ticaret Modelleri

Brexit süreci, AB'nin genişleme tarihinde bugüne kadar karşı karşıya kaldığı en sorunlu ve karmaşık süreç olmuştur. BK ve AB'nin 1973 yılından beri geliştirmiş olduğu entegrasyon sürecinin, Brexit kararı ile sona ermesi beklenmektedir. Brexit sonrasında BK'nın dış ticaret alanında karşı karşıya kalabileceği olumsuz tabloyu değiştirmesinde AB'den çıkış biçimi belirleyici olacaktır. Diğer bir ifade ile, dış ticaret üzerindeki etkilerin büyüklüğü AB üyeliğini geçersiz kılan ticaret düzenlemelerinin kapsamına ve belirlenecek modele bağlıdır. Bu bakımdan, tartışmalar "yumuşak Brexit" ve "sert Brexit" arasında sınıflandırılacak ticaret modelleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. "Yumuşak Brexit", mal, hizmet, sermaye ve kişilerin Avrupa Tek Pazarı içerisinde serbest dolaşımının mümkün olduğu AEA modeli, "sert Brexit" ise ticari ilişkilerin DTÖ kurallarına göre gerçekleştirildiği üçüncü ülke modeli olarak ifade edilmektedir. Bu alternatifleri birbirinden ayırmak konusunda BK'nın AB ile yapılacağı olası ticaret anlaşmasının BK'ya Avrupa Tek Pazarı'na girişine imkan verip vermeyeceği önemli bir parametre olarak öne çıkmaktadır.

BK'nın varsayılan alternatiflerden birini seçmesi durumunda karşılaşılabileceği sorunları tanımlamak, taraflar arasındaki ticari ilişkileri belirlemede önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda, mevcut alternatif ticaret modelleri incelenirken mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımı, bağımsız ticaret politikası oluşturulması, sınır kontrol maliyetleri, ticaretin kolaylaştırılması prosedürleri ve AB bütçesine ödeme yapılması konularına odaklanılmıştır.

3.1. Avrupa Ekonomik Alanı Üyeliği Modeli: Norveç Örneği

Norveç, EFTA'nın dört üyesinden biri olup 1994 yılında oluşturulan AEA Anlaşması'na taraf olan üç ülkeden biridir. AEA, EFTA ve AB üyesi ülkeler arasında yapılan anlaşma ile kurularak EFTA üyesi ülkelerin AB'ye girmeden Avrupa Tek Pazarı'na ulaşmasına olanak sağlamıştır. AEA, yıllar içinde üye ülkeler arasında açık ve rekabetçi bir iç pazarın oluşturulması ilkesine dayanarak malların serbest dolaşımının yanında hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu model çerçevesinde, Brexit her ne kadar BK'ya AB dışına itse de BK, Norveç'in de dahil olduğu EFTA'ya dahil olarak AEA içinde kalabilir.

Norveç, AB'nin istihdam, tüketicilerin korunması, çevre, rekabet, devlet yardımları ve fikri mülkiyet hakları gibi Avrupa Tek Pazarı ile ilgili alanlarda AB mevzuatını uygulamakla yükümlüdür (Dhingra ve Sampson, 2016, s. 4). Buna karşın, diğer EFTA ülkeleri gibi Norveç'in de AB uluslararası kurumlarında temsil yetkisi bulunmamakta ve AB karar alma sürecinde yer alamamaktadır. Diğer taraftan, ortak tarım politikası, balıkçılık, parasal birlik, vergilendirme, dış ilişkiler ve ortak savunma politikası gibi konular AEA Anlaşması'nda düzenlenmemiştir. Dolayısıyla,

BK için Norveç modelinin geçerli olması durumunda bazı alanlarda siyasal yetki devri veya paylaşımı söz konusu olmayacaktır.

Norveç, AB bütçesine de katkıda bulunmaktadır. Brexit sonrasında BK-AB ilişkisi, Norveç modeli temelinde gelişmesi durumunda BK'nın AB bütçesine yapacağı ödeme sadece %17 oranında bir azalma gösterecektir (Thompson ve Harari, 2013, s. 25; Dhingra ve Sampson, 2016, s. 4). AEA Anlaşması, BK'ya kişilerin serbest dolaşım hakkı tanımayı sürdürmeyi de beraberinde getirecektir. Bu nedenle, Norveç modelinin Brexit oylamasında öne sürülen sınır güvenliğinin sağlanması, göçmen karşıtlığı ve AB bütçesine ödeme yapılmaması gibi önemli önemli konularda beklentileri karşılayamayacağı ifade edilmektedir.

Brexit'ten sonra BK ile AB arasında hizmet sektörünü kapsayan bir anlaşma yapılmaması durumunda AB içinde hizmet dolaşım hakkı fesih edileceğinden BK'da yerleşik finansal firmaların diğer AB ülkelerine geçiş yapması rasyonel bir tercih olacaktır. Chang'ın (2018, s. 14) da ifade ettiği gibi, bu durumda BK merkezli firmalar, AB veya AB'nin anlaşma yaptığı ülkelerdeki müşterileriyle doğrudan iş yapma imkanını kaybedebilir. Dolayısıyla, firmalar pazarlarını kaybetmeme motivasyonu ile müşterilerin bulunduğu yere veya AB dışındaki bölgelere taşınabilir. Örneğin, Djankov (2017, s. 1) özellikle finans ve bankacılık sektörü yatırımlarının BK dışına kayması sonucunda BK'nın uğrayacağı gelir kaybının %12 ile %18 arasında olacağını, istihdamın ise %7 ile %8 arasında düşeceğini tahmin etmiştir.

Norveç, GB'ye taraf olmadığı için ithalat sürecinde AB'nin OGT'sini uygulamak zorunda değildir. Başka bir ifade ile, ulusal gümrük vergilerini belirleme konusunda otonomiye sahiptir. Ancak, tercihli rejimden faydalanarak AB'ye ihracat yapabilmesi için malların Norveç'te üretildiği ve AB standartlarına uyduğunun ispatlanması gerekmektedir. Bu nedenle, AEA bölgesinde üretilen malların menşe kazandırıcı nitelikte yeterli işlem ve işçilik gördüğünün EUR. 1 Dolaşım Sertifikası ile ispatlanması gerekir.¹ BK açısından böyle bir uygulama İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey İrlanda sınırlarında özel kontroller yapılmasını da beraberinde getirecektir. Byrne ve Rice (2018, s. 19), Brexit'ten sonra sınırdaki bekleme sürelerinin artması nedeniyle İrlanda Cumhuriyeti'nin BK'ya ihracatının %1,4, BK'dan yapacağı ithalatın ise %3,1 azalacağını tahmin etmişlerdir. Norveç modeli bir bütün olarak değerlendirildiğinde BK'ya getireceği yükümlülükler nedeniyle Brexit'i destekleyenlerin beklentilerini karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle, Norveç modelinin BK ve AB ilişkilerini şekillendirmesi bakımından iyi bir alternatif olmadığı ifade edilmektedir (Begg, 2016, s. 34).

¹EUR. 1 Dolaşım Sertifikası, EFTA ülkelerinin, AB'ye demir-çelik ve tarım ürünleri ihracatında STA kapsamında düzenlediği, malın menşe ispat eden belgelerdir.

3.2. İkili Anlaşmalar Modeli: İsviçre Örneği

Bir diğer EFTA üyesi olan İsviçre, 1992 yılında yapılan referandumla AEA Anlaşması'nı reddetmiştir. İsviçre, AEA Anlaşması'na taraf olmadığından AB ile ilişkisi Norveç'ten farklı bir şekilde gelişmiştir. 1972 yılında İsviçre-AB STA'sının yürürlüğe girmesiyle bazı malların ticaretinde ticarete konu olan engeller, miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve geçen süre içinde 100'den fazla ikili anlaşma imzalanmıştır. Ancak, Emerson'ın (2016, s. 3) da ifade ettiği gibi, AEA Anlaşması'nun reddinden sonra mal bazında yapılan bu ikili ticaret anlaşmaları uzun ve karmaşık müzakereler sonucunda yürürlüğe girebilmiştir.

İsviçre, AB pazarına tüm sektörlerde girememektedir. Örneğin, sanayi mallarının Avrupa Tek Pazarı'na erişim imkanı varken, işlenmemiş tarım ürünlerinin erişim imkanı bulunmamaktadır. Hizmet sektörü ve işlenmiş tarım ürünleri ticareti ise sınırlı düzeydedir. Hizmet alanında, finans sektörünün Avrupa Tek Pazarı'na erişim imkanı olmadığından AB'ye üye ülkelerde faaliyet göstermek isteyen İsviçre bankacılık ve finans kuruluşlarının AB veya AEA ülkelerinde şube açması gerekmektedir. Taraflar arasındaki hizmet ticareti, sigortacılık ve kamu alımları gibi birkaç sektörü kapsamaktadır. BK'nın toplam hizmet ihracatında AB'nin payının yaklaşık %40 olduğu dikkate alındığında, AB pazarına erişim konusunda İsviçre modelinin iyi bir seçenek olmadığı ifade edilmektedir.

GB'ye dahil olmayan İsviçre, AB'den bağımsız olarak üçüncü ülkelerle tercihli ticaret anlaşması yapabilme hakkına sahip olup, ticarete AB'nin OGT'sini uygulamak zorunda değildir. Ayrıca, İsviçre'nin Avrupa Tek Pazarı'na erişimini sağlayan ikili anlaşmaları EFTA'dan bağımsız olarak müzakere edildiğinden BK'nın, sadece EFTA'ya üye olarak Avrupa Tek Pazarı'na erişimini koruyabilmesi de mümkün olmayacaktır. Bunun nedeni, EFTA'nın BK'ya sadece EFTA ülkeleri pazarına erişim hakkı vermesidir. Bu nedenle, BK'nın EFTA'ya üye olduktan sonra AEA'da tercihli ticaretten faydalanarak ticaret yapması için AB ile ayrıca ticaret müzakereleri yapması gerekecektir.

İsviçre ile AB arasındaki ikili anlaşmalara konu olan malların ticaretinde menşe kuralları geçerlidir. Dolayısıyla, ihraç mallarının sınır geçişlerinde gümrük prosedürleri menşe kontrollerini de kapsamaktadır. AB ile İsviçre arasında sanayi mallarının yanında kişilerin de serbest dolaşım hakkı vardır. Ancak, İsviçre'de 2014 yılında göçmelerle ilgili yapılan referandumda kitlesel göçün kısıtlanması yönünde karar alınarak hükümetin üç yıl içerisinde göçmen sayısının sınırlanması talep edilmiştir. AB, referandum sonuçlarına tepki göstererek bu kararın uygulanmaya başlanması halinde eğitim anlaşmalarını donduracağını ve ticaret görüşmelerini askıya alacağını açıklamıştır. Bu nedenle, İsviçre referandum kararını uygulayamamış ve kişilerin serbest dolaşımını devam ettirmiştir. İsviçre-AB sınırında insan geçişi için sınır kontrollerinin olmaması İngiltere ve İrlanda Cumhuriyeti-Kuzey İrlanda arasındaki sınırlarda yenilikçi teknik çözümlerin

yerleştirilmesi bakımından örnek oluşturabilir. Örneğin, belirli sayıda kontrol noktalarının hayata geçirilmesi, İsviçre ve komşu ülke gümrük personelinin ortak sınır devriyeleri yapması ya da istihbarat kurumlarıyla yakın işbirliği yapılması gibi farklı uygulamalar geliştirilebilir.

İsviçre, iç hukukunu ilgili AB mevzuatıyla uyumlaştırmak zorunda olamamasına rağmen AB ile ikili ticaret anlaşmaları nedeniyle Avrupa Tek Pazarı'ndaki kurallara uymak zorundadır. Diğer taraftan, İsviçre ile AB arasında mevzuatın uyumlaştırılması konusunda kurumsal bir çerçevenin olmaması genellikle ticareti kısıtlamaya yönelik engel ya da anlaşmazlıklarla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle, İsviçre, AB'nin Tek Pazar'a erişimini engelleyerek bloke edebileceği kaygısıyla pratikte AB mevzuatına uymayı, rekabet, devlet yardımları ve çevre düzenlemeleri ile ilgili kuralları içeren çeşitli AB düzenlemelerini esas alarak iç hukukunu revize etmeyi tercih etmektedir.

İsviçre, diğer EFTA ülkelerine göre daha az miktarda AB bütçesine katkıda bulunmaktadır. Ancak, AB, bütçe ve göç konusunda İsviçre'nin sergilediği isteksiz politikalar nedeniyle taraflar arasındaki ilişkinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Council of the European Union, 2012). İsviçre modelinin hizmet sektörünü dışlaması, sınır geçişlerindeki gümrük prosedürleri, menşe incelemeleri, göç konusu, AB bütçesine ödeme yapılması, iç hukukun genel olarak AB hukukuyla uyumlaştırılması zorunluluğu göz önüne alındığında bu modelin BK-AB ekseninde benimsemesi oldukça zor görülmektedir.

3.3. Serbest Ticaret Anlaşması Üyeliği Modeli: Kanada Örneği

STA modelinde BK, STA'nın kapsamına göre Avrupa Tek Pazarı'na tam veya kısmi erişimi elinde tutmaya devam ederken dış ticaret politikasını AB'den bağımsız şekilde belirleyebilecektir. Bunun nedeni, STA türü tercihli ticaret anlaşmalarında tarafların ticaret politikalarını ve üçüncü ülkelere uygulayacakları gümrük vergi oranlarını kendilerinin belirlemeleridir.

STA modelinin güçlü bir seçenek olarak kabul edilmesinde potansiyel anlaşmanın "derinliği" belirleyici olacaktır. AB ile Kanada arasında 2017 yılında yürürlüğe giren ve oldukça kapsamlı olan bu yeni nesil STA BK-AB ticari ilişkileri için bir örnek olarak kabul edilmiştir. CETA olarak adlandırılan AB-Kanada Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması, işlenmiş-işlenmemiş tarım ürünleri, balıkçılık, sanayi ürünleri ve sınırlı da olsa hizmet sektörünü kapsamaktadır. Bu anlaşmayla, iki taraf arasındaki mal, hizmet ve sermaye akımının kolaylaştırılması için gümrük vergilerinin %98'i ortadan kaldırılmıştır (European Commission, 2018). Anlaşmanın düzenlediği alanlar ve gümrük vergisi muafiyeti tanınan sektörler göz

önüne alındığında CETA'nın, Avrupa Tek Pazarı'na erişimde en gelişmiş STA olduğu savunulabilir.

AB ve Kanada, sınır geçişlerini hızlandırmak, prosedürleri azaltmak, gümrük uygulamalarında standartlaştırmayı sağlamak amacıyla DTÖ nezdinde imzalanan Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nı kabul etmişlerdir². Ancak, anlaşma kapsamında ticaretin kolaylaştırılması hedefinin başarılı olması için ülkelerin karşılıklı tanıma taahhüdünün olması gerekmektedir. Bu çerçevede, Porto ve Morini (2014, s. 44) de, taraflar arasında Karşılıklı Tanıma Anlaşması olmadan ticaretin kolaylaştırılmasına dönük tedbirlerin işlevsiz kalacağını savunmaktadır. STA'daki gümrük uygulamalarıyla ilgili bir başka sorun da, malların menşeyinin ispat edilmesi zorunluluğudur. CETA kapsamındaki ürünlerin anlaşmaya taraf olan ülkelerde üretildiği menşe beyanı ile ispat edilmektedir. Menşe beyanı dijital ortamda düzenlense de, gümrük idaresince her bir gümrük işlemi için arandığından tarafların ticaret maliyetlerini tam olarak ortadan kaldırmamaktadır.

BK'nın, Brexit'ten sonra AB'nin teknik standart ve düzenlemelerine ilişkin mevzuat düzenlemelerinden ayrılacağı ve ihracat mallarının menşe denetimine tabi tutulacağı varsayımı altında ihracat maliyetlerinin artması beklenebilir. Bu kapsamda, Kierzenkowski, Pain, Rusticelli ve Zwart (2016, s. 19-20) tarafından yapılan araştırmada, BK-AB arasında yürürlüğe girecek bir STA'nın sağlayacağı vergi indirimleri nedeniyle elde edilen kazancın %10'una eşit bir tutarda ticaret maliyetlerinin artacağı ve AB'ye ihracatın toplamda %6,4 azalacağı tahmin edilmiştir. Sektör bazında ise, gıda ve tarım sektörünün %7, kimya sektörünün %9, metal sektörünün %11 ve ulaşım araçları sektörünün %12'nin üzerinde olumsuz etkilenmesi, buna bağlı olarak finansal hizmetler alt sektörünün %6 daralması beklenmektedir.

CETA'da hizmet sektörü ticaret alanı oldukça sınırlıdır. Örneğin, havayolu taşımacılığı ve sigorta sektörleri anlaşmaya dahil iken BK ekonomisinde önemli bir yere sahip olan finansal hizmetler anlaşmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle, CETA'nın mevcut kapsamıyla BK için ideal bir seçenek olamayacağı savunulabilir.

BK'dan AB'ye yapılan hizmet ihracatının %70'ini finansal hizmetler, gezi-tatil ve diğer ticari hizmetler kategorisinde sınıflandırılan bankacılık, hukuk, muhasebe ve halkla ilişkiler gibi çeşitli hizmetlerden oluşmaktadır. Sadece bu üç hizmet kalemindeki ihracatın ekonomik değerinin 76 milyar £ olduğu göz önüne alındığında, Theresa May'in BK ile AB arasında finansal

²Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, gümrük tarifelerinde indirimine gidilmesine rağmen tarife dışı engellerin giderek artması sonucu 2013 yılında DTÖ üyeleri tarafından sınır yönetimi politikalarını takip etmek amacıyla imzalanmıştır. Günümüzde, küresel ticaret politikalarının odağını oluşturan Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, malların satıcıdan alıcıya ulaşması ve paranın transfer sürecindeki işlemlerin ve bilgi akışının basitleştirilmesi, standart hale getirilmesi ve uyumlaştırılmasını hedeflemektedir.

hizmetlerden ve iletişim sektörüne kadar uzanan kapsamlı bir STA imzalamayı teklif etmesi anlam kazanmaktadır (The Telegraph, 2017).

Kanada vatandaşları, AB üyesi ülkelere vizesiz seyahat etmektedir ancak kurumsal çerçevede bu kişilerin serbest dolaşım hakkı yoktur (Ott ve Ghauri, 2019, s. 141). Dolayısıyla, potansiyel bir STA, BK'ya sınırlarını koruma ve göçle mücadelede alan yaratsa da İrlanda Cumhuriyeti-İngiltere sınır geçişlerinde sert önlemler almasını gerektirecektir. Bu durum, İrlanda Cumhuriyeti'nin Avrupa Tek Pazarı'na erişimindeki gücünü zayıflatırken kişilerin serbest dolaşım şartlarını zorlaştıracaktır (Welfens ve Xiong, 2019, s. 216).

Brexit'ten sonra, AB'nin taraf olduğu STA'lar BK açısından otomatik olarak iptal edileceğinden, BK'nın yeni ticaret anlaşmaları müzakere etmesi gerekecektir. Diğer taraftan, Lizbon Anlaşması'nın 50. maddesine göre, AB'den ayrılma sürecinin 2 yılda tamamlanması zorunluluğu göz önüne alındığında BK'nın AB ve diğer ülkelerle kısa zamanda STA imzalaması pek olası görülmemektedir (Morice ve Mariano, 2018, s. 3). AB'nin imzaladığı bazı STA'ların müzakere süreleri 10 yıla kadar uzadığı dikkate alındığında BK'nın bu STA'ları hızlıca müzakere etmesi oldukça zordur.

3.4. Gümrük Birliği Modeli: Türkiye Örneği

BK'nın Brexit'ten sonra uygulayabileceği modellerden biri de özellikle AB-Türkiye arasında yürürlükte olan GB Anlaşması çerçevesinde gündeme gelen modeldir. GB anlaşmalarının en önemli özelliği üyeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılması, birlik dışındaki ülkelere karşı OGT ve Ortak Ticaret Politikası'nın (OTP) uygulanmasıdır. Bu çerçevede, AB ve Türkiye 1996 yılında yürürlüğe giren Ortaklık Konseyi Kararı'na dayanarak belirli ürünlerin ticaretinde gümrük vergisi, miktar kısıtlaması ve gümrük vergisine eş etkili diğer vergileri kaldırmıştır. Türkiye-AB arasındaki GB Anlaşması, sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri ticaretini kapsamakta olup işlenmemiş tarım ürünleri, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması (AKÇT) ürünleri ve hizmet ticaretinde vergi muafiyeti getirmemiştir. Bu nedenle, GB Anlaşması'nın Türkiye'ye kısmen Avrupa Tek Pazarı'na erişim hakkı verdiği ifade edilmektedir.

Türkiye, üçüncü ülkeden yaptığı ithalatta AB'nin OGT ve OTP'sini uygulamakla yükümlü iken söz konusu politikaların karar alma sürecinde temsil yetkisi yoktur. Bununla birlikte, Türkiye AB'nin OGT'si ile uyumlu hale getirilmesi şartıyla üçüncü ülkelerle ticaret anlaşması imzalayabilmektedir. Türkiye'nin beklenti ve taleplerinin dikkate alınmadığı GB modeline getirilen eleştirilerden birisi de AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı STA'lara Türkiye'nin doğrudan taraf olamamasıdır. Bu durum, AB'nin STA ortağı ülkeden AB'ye gönderilen ve AB içerisinde serbest dolaşım hakkını kazanan malların daha sonra A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde Türkiye'ye

ithal edilmesi nedeniyle ticaret sapmasına yol açmaktadır.³ Türkiye, bu ülkelere ihracatında ise, menşe kurallarının geçerli olması nedeniyle üçüncü ülke muamelesi görüp vergilendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ithalatta, üçüncü ülkelerin “açık pazarı” iken bu ülkelerin ihracat pazarına erişiminde DTÖ’nün En Çok Kayrılan Ülke (Most Favoured Nation-MFN) kurallarına tabi olmaktadır. Türkiye, söz konusu asimetrik durum nedeniyle GB Anlaşması’nın mevcut haliyle sürdürülemez olduğunu savunarak güncelleme talep etmektedir (Dawar ve Togan, 2016).

GB modelinde malların sınır ötesine geçişi basitleştirilmiş gümrük kontrolüne tabidir. Modelin bu özelliği Türkiye ihracatçısının menşe kurallarına ve gümrük işlemleriyle ilgili bürokratik yüklerle girmeden AB ile ticaret yaptığı anlamına gelir. Bu nedenle, GB modeli mal ticareti bakımından BK ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki gümrük kontrollerinin esnek bir yapıda olmasına katkı sunabilir.

GB Anlaşması’na göre, Türkiye’nin AB bütçesine ödeme yapma zorunluluğu bulunmazken hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşım hakkı söz konusu değildir. AB’nin diğer GB ülkelerine göre farklılık gösteren bu özellikleri BK’nun Brexit beklentilerini belli bir noktaya kadar karşılayabilir. Diğer taraftan, Türkiye farklı alanları düzenleyen çok sayıda AB mevzuatını iç hukukuna uyarlamak zorundadır. Buna ürünlerin teknik standartları, çevre, rekabet, fikri mülkiyet hukuku ve devlet yardımı gibi kurallar dahildir. BK açısından bu yükümlülükler GB modelinin tercih edilmemesinin nedenleri olarak sayılabilir.

Diğer taraftan, BK-AB arasında yürütülen Brexit müzakerelerinde en çok tartışılan ve müzakerelerinin tıkanmasına sebep olan en önemli konu “backstop” olarak ifade edilen acil tedbir mekanizması olmuştur. Backstop, Brexit sonrası BK-AB arasındaki ticaret müzakereleri nasıl sonuçlarsa sonuçlansın, BK’nun parçası olan Kuzey İrlanda ile AB üyesi olan İrlanda Cumhuriyeti arasında fiziki sınır oluşturulmamasını garanti altına almayı amaçlamıştır. Backstop protokolü ile BK-AB arasında Aralık 2020’ye kadar alternatif ticaret çözümlerinin bulunması hedeflenmiş, ancak söz konusu tarihe taraflar arasında anlaşma olmaması durumunda Kuzey İrlanda’nın BK’nun geri kalanı gibi belirsiz bir süre aynı gümrük alanı içinde kalma riskinin olması tarafların anlaşamamasına neden olmuştur. AB üyesi olan İrlanda Cumhuriyeti ile katı sınır kontrollerinin uygulanmasına BK tarafından karşı çıkılması sonucunda Kuzey İrlanda’nın Avrupa Tek Pazar’ında kalması dahi önerilmiştir. Mevcut süreçte, backstop yerine geçecek alternatif düzenlemeler için AB ile müzakere yapılması talep edilmiştir.

³A.TR Dolaşım Belgesi, Türkiye ve AB arasında imzalanan GB Anlaşması kapsamında serbest dolaşım halinde bulunan malların ihracatında gümrük muafiyetinden faydalanmak amacıyla ihracatçılar tarafından düzenlenen belgedir.

3.5. DTÖ Kurallarının Geçerli Olduğu Model: Üçüncü Ülke Örneği

DTÖ üyesi olan BK, anlaşma olmaksızın AB'den ayrılırsa dış ticaretini DTÖ kuralları çerçevesinde yapacak ve AB ile ticaretinde üçüncü ülke muamelesi görecektir. BK, anlaşmasız Brexit durumunda, DTÖ'deki hak ve yükümlülüklerini temel olarak GATT 1994'ün II. maddesi ve GATS'nin XX. maddesi kapsamında yeniden müzakere etmek ve Brexit sürecinin tamamlanmasıyla gümrük tarifleri, kotalar ve sübvansiyonlar gibi pek çok alanda yeniden düzenlemeye gitmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla, BK'nın kendi politikalarını ve MFN tarife oranlarını belirlemesi, diğer tüm DTÖ üyelerinin de bunu onaylaması gerekecektir. Bu çerçevede, BK fiili olarak DTÖ'deki müzakerelere en baştan başlamayı talep eden bir ülke olarak diğer DTÖ üyeleri ile müzakere etmek zorunda kalacaktır ki, bu süreç sonucunda ülkelerin vetosu ile karşılaşabilir (Bartels, 2017, s. 83).

Ticaret ilişkilerinin DTÖ kurallarına göre belirlendiği üçüncü ülke modeli, Brexit kampanyasının odağındaki sınırların tam kontrolünü sağlamak, AB bütçesine ödeme yapmamak, diğer ülkelerle ticaret müzakerelerini AB'den bağımsız olarak yapabilmek, AB mevzuatını uygulamak zorunda kalmamak gibi haklar getirecektir. Ancak, bu avantajların, söz konusu modeli BK için en iyi seçenek yapacağı anlamına gelmemektedir.

GATT Anlaşması'na taraf ülkeler, üye devletlere ayrımcılık yapamazlar. Diğer bir ifadeyle, üye ülke, herhangi bir üye ülkeye tanıdığı avantajlı bir gümrük vergisi oranını diğer bütün üye ülkelere de tanımak zorundadır. Ancak, MFN kuralı olarak adlandırılan bu ilkenin tarife dışı engellerin uygulanmasında geçerli olduğu söylenemez. Tarife dışı engeller, yerli üreticileri uluslararası pazarda rekabetten korumak için gümrük vergilerine kıyasla daha yaygın kullanım alanına sahip olup, DTÖ bu tür önlemlerin uygulanabileceği koşulları sınırlandırmaktadır. DTÖ'nün, önlemleri sınırlama ile ilgili düzenlemeleri BK aleyhine ortaya çıkabilecek cezai tedbirlerin yaygınlaşmasını engelleyerek ayrımcılık yapmama ilkesini desteklemesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan, bu modelin değerlendirilmesinde BK'nın karşı karşıya kalabileceği gümrük vergisi oranları da belirleyici niteliktedir. Tablo 2'de, BK'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler ve bu ülkelerin ürün bazında diğer ülkelere uyguladıkları MFN tarife oranları gösterilmektedir.

Tablo 2: BK'nın en fazla ihracat yaptığı ülkelerin ürün bazında uyguladıkları MFN tarife oranları (%)

	Çin	ABD	BAE	G. Kore	Kanada	AB
Hayvansal ürünler	14,9	2,3	33,3	26,4	27,3	16,1
Süt ürünleri	12,2	17,8	15,0	69,8	218,5	38,1
Meyveler, sebzeler,	14,8	5,0	15,0	65,2	3,7	11,5
Kahve-çay	14,9	3,2	15,0	74,1	7,4	6
Hububat	23,7	3,6	15,0	161,2	17,5	16
Yağ	11,1	4,5	23,9	46,2	5,5	5,4
Şeker	27,4	13,7	15,0	32,2	4,2	23
İçecek ve tütün	23,2	15,3	116,9	42,6	6,4	19,1
Pamuk	22,0	4,8	15,0	2,0	0,8	0
Diğer tarım ürünleri	12,1	1,2	15,0	22,3	6,3	4,7
Balıkçılık ürünleri	11,0	1,0	15,0	14,7	1,0	11,4
Mineral ve metaller	8,0	1,7	14,8	7,4	2,7	1,9
Petrol ürünleri	5,0	2,2	15,0	8,9	6,8	3,1
Kimyasallar	6,7	2,8	7,1	5,7	4,4	4,5
Ağaç-orman ürünleri	5,0	0,5	12,2	3,2	1,5	0,9
Tekstil	9,8	8,0	14,9	16,5	10,6	6,6
Giyecek	16,1	11,6	15,0	28,4	17,2	11,5
Deri, ayakkabı	13,7	3,9	15,0	12,0	7,2	4,2
Elektrikli olmayan	8,4	1,2	13,4	9,1	3,2	1,7
Elektrikli makineler	8,9	1,4	11,7	6,9	3,7	2,4
Taşıma araçları	11,4	3,0	13,8	8,2	5,6	4,1

Kaynak: WTO. (2019). Member Information – The United Kingdom.

Tablo 2'ye göre, DTÖ modelinde ülkelerin uyguladıkları gümrük vergisi ürüne bağlı olarak değişmekle birlikte ortalama %16 düzeyindedir. Ortalama MFN tarifesi, BK'nın en fazla ihracat yaptığı ürünlerden elektrikli makina ve cihazlarda %5,8, elektrikli olmayan makine ve cihazlarda %6,2, taşıma araçlarında %7,7, petrol ürünlerinde %5,8, mineral ve metallerde %6,1 olarak belirlenmiştir. Brexit sonrasında, AB'nin taraf olduğu STA'lar otomatik olarak iptal edileceğinden, BK bu ülkelere yapacağı ihracatta MFN gümrük tarifeleriyle karşı karşıya kalacaktır. Örneğin, 2019 yılı itibariyle G. Kore ve Kanada'nın BK ile STA'sı yürürlükte olduğundan bu malların BK'dan ithalatında gümrük vergisi uygulanmazken anlaşmasız Brexit durumunda BK DTÖ'nün yüksek gümrük vergilerine maruz kalabilecektir.

AB, tercihli ticaret anlaşması olmayan ülkelere DTÖ kuralları çerçevesinde MFN tarife oranı uygulamaktadır. Bu bağlamda, BK'ın mal ihracatında %48'lik paya sahip olan AB, Brexit'in anlaşmasız sonuçlanması halinde BK'dan yapacağı ithalata da MFN tarife oranlarını uygulayacaktır. Tablo 2'ye göre, AB'nin MFN oranları pamuk, ağaç-orman ürünleri, kağıt, elektrikli-elektriksiz makineler, kimyasal cinsi mallarda gümrük vergisi %0-%5, balıkçılık, hububat, sebze ve meyvede %10-%20 arasında değişmektedir.

Ayrıca, AB OGT dışında kalan tarım ve hayvancılık ürünlerinde gümrük vergisini %5 ila %40 arasında belirlemiştir. Canlı hayvan, et ürünleri, içecek, tütün ve şeker ithalatında ise %16 ila %38 arasındadır.

Mal ticaretinin yanında hizmet sektörü ticaretine ilişkin kurallar da DTÖ tarafından belirlenmektedir. DTÖ modelinin geçerli olduğu senaryoda, BK'nın AB'ye veya AB'nin hizmet ticaretini kapsayan tercihli ticaret anlaşması ortaklarıyla ticaretindeki kurallar, DTÖ'nün Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'na (GATS) göre yürütülecektir. Mal ticaretinde olduğu gibi, GATS'da da üye ülkeler arasında ayrımcılık yapmama ilkesi geçerlidir. Bu ilke, tercihli ticaret anlaşması gibi istisnalar dışında, pazar erişimindeki kısıtlamaların tüm ülkeler için aynı şekilde uygulanması gerektiği anlamına gelmektedir.

Hizmet piyasası genel olarak mal piyasasına göre daha fazla düzenlendiğinden DTÖ modelinde, BK'nın AB hizmet pazarına erişimi önemli ölçüde sınırlanacaktır (Lea, 2018, s. 4). Bu nedenle, Borchert (2016, s. 8) milli gelirden önemli ağırlığı olan hizmet sektörünün AB pazarından izole olacağını ve BK ekonomisinin zarar görme riskinin yükseleceğini savunmaktadır. Kierzenkowski ve diğerlerinin (2016, s. 19) yaptığı bir araştırmada ise, BK-AB ticaretinde DTÖ'nün MFN tarife oranlarının geçerli olduğu senaryoda ticaret şokunun etkisiyle finansal hizmetlerdeki maliyet artışının %20 yükseleceği tahmin edilmiştir. BK Maliye Bakanı Phillip Hammond da, hizmet sektörünün AB pazarına erişememesi durumunda BK'nın büyümesinin 2019 yılında %1,9 ve 2020 yılında %1,6'ya kadar gerileyeceğini tahmin etmektedir (Douglas, 2017).

4. Brexit'in Birleşik Krallık Dış Ticaretine Potansiyel Etkileri

Brexit, dış ticaret alanında özellikle gümrük tarifeleri, tarife dışı engeller ve sınır geçiş maliyetlerindeki değişimler üzerinden etkisini gösterecektir. Diğer taraftan, Anderson ve Wincoop'un (2004, s. 691) da belirttiği gibi ticaret maliyetlerinin artışı, gümrük vergilerinin yanında tarife dışı engeller ve sınır maliyetleri ile ilişkilidir. Bu nedenle, Brexit'ten sonra Avrupa Tek Pazarı dışında kalacak BK firmaları potansiyel olarak ek maliyetlere maruz kalacaktır. Bu kapsamda, Brexit'in BK dış ticareti ve GSYİH'si üzerindeki muhtemel makroekonomik etkileri ve sektör ölçeğinde mikroekonomik etkileri en öne çıkan tartışmaların başında gelmektedir.

4.1. Brexit'in Mikro Düzeyde Olası Etkileri

Brexit sürecini planlamadaki teknik zorluklar, BK'nın AB'den ayrıldıktan sonra nasıl bir ticaret düzleminde ilişkilerini şekillendireceği konusundaki belirsizlikleri artırmış ve bazı küresel firmaların BK'daki operasyonlarını gözden geçirmesine neden olmuştur. Örneğin, Ford 2019 yılında Brexit'in maliyetlerinde 800 milyon \$ artışa neden olacağını bildirirken, Airbus şirketinin Başkanı Tom Enders Brexit'in sonuçlanması durumunda BK'daki

faaliyetlerine son vererek yatırımlarını başka ülkelere yönlendirecekleri uyarısında bulunmuştur (Financial Times, 2019). Benzer şekilde, Japon elektronik üreticisi Panasonic, Avrupa genel merkezini BK'dan Amsterdam'a taşıma kararı alarak bu hamlenin Brexit ile bağlantılı vergi sorunlarını sınırlamak için tasarlandığını belirtmiş, Japon bankaları Nomura ve Daiwa ise AB operasyonlarını Almanya'da sürdürmeye başlamıştır (Tobin, 2019). BK'nın en büyük ikinci sigorta şirketi Aviva, Brexit'e hazırlanırken 7.8 milyar £ değerindeki varlığını İrlanda Cumhuriyeti'ne taşıyacağını duyurmuştur. Finans sektöründe faaliyette bulunup BK'dan ayrılma sürecinde olduğunu açıklayan diğer firmalar ise, Credit Suisse, Barclays, Goldman Sachs ve Lloyds of London olmuştur (Sommerland ve Chapman, 2019). Ramiah, Pahn ve Moosa'nın (2016, s. 1) Brexit'in hizmet sektöründeki olumsuz etkilerini ortaya koyan çalışmaları bu çerçevede ele alınabilir. Yazarlar, 2010-2016 yıllarına ait analizlerinde kısa dönemde en fazla olumsuz etkileenecek sektörün bankacılık sektörü olacağını tahmin etmişlerdir. Finansal pasaport sorunu nedeniyle çok sayıda bankanın operasyonlarını Londra'dan başka ülkelere taşıyacağı varsayımı altında bankacılık ve finans sektöründeki daralmanın %15.37 olacağını hesaplamışlardır.

BK, AB'den anlaşma yapmadan ayrılırsa, GB'nin bir parçası olmayacağı için kendi ulusal gümrük tarifelerini belirlemek zorunda olacaktır. Ancak anlaşma olursa geçiş döneminde AB tarifelerini uygulamaya devam edecektir. Anlaşmasız Brexit'in gerçekleşme ihtimali ve Brexit sonrası belirsizliklerin giderilmesi amacıyla geçici olarak uygulanacak vergi ve kotaları kapsayan korunma önlemleri listesi 13.03.2019 tarihinde yayımlanmıştır (UK Government, 2019c). BK'nın MFN tariflerini uygulamada seçtiği ürün grupları genel olarak AB üyeliği nedeniyle taraf olduğu ülkelerle STA'ların devam ettirilebilmesi üzerine belirlenmiştir (TİM, 2019, s. 4). Listede yer alan korunma önlemlerinin ayırt edilmeksizin AB ve AB dışındaki DTÖ'ye üye tüm ülkelerden yapılacak ithalat işlemlerinde geçerli olması dikkat çekicidir. Bu düzenleme ile, AB ülkeleri BK pazarındaki mevcut vergi avantajlarını kaybedecektir. Vergilendirme temel olarak otomobil, alüminyum, seramikler, bioethanol, et ve süt ürünleri, tarım ürünleri, ayakkabı ve tekstil ürünlerinde geçerli olup, gümrük kıymeti bakımından BK ithalatının yaklaşık %87'si için vergi oranı sıfır olarak belirlenmiştir (Webb, 2019, s. 3; Banse ve Freund, 2019, s. 1).

BK'nın ithalatta uygulayacağı gümrük vergileri karşılıklılık ilkesi gereği ihracatında da gündeme geleceğinden, Brexit'in BK ticaret akımları üzerinde önemli değişiklikler yapma potansiyeli vardır. Gasiorek, Serwicka ve Smith (2018, s. 3) tarafından Brexit'in 122 imalat sektöründeki fiyatlar, ihracat, ithalat ve üretime etkisi kısmi denge analizi kullanılarak beş ayrı senaryoda incelenmiş ve sektör bazında olası etkiler ayrı ayrı ele alınmıştır. Araştırma sonucuna göre, Brexit'ten sonra ihracatı en fazla azalma riski olan mal grubunun tüm senaryolarda gıda sektörü olması beklenmektedir. Bu durum, gıda sektörü ticaretinin tarife dışı engeller ve gümrük vergisiyle

korunuyor olması ile açıklanmaktadır. Gasiorek ve diğerleri (2018, s. 7) ayrıca tekstil, ayakkabı, metal, plastik, kimya, eczacılık, makine, elektronik ve ağaç-orman ürünleri ihracatında en fazla gerilemenin DTÖ modelinde gerçekleşeceğini savunmaktadır. İhracattaki azalmaya benzer şekilde ithalatta da en fazla gıda sektörünün (DTÖ modelinde %48.3, STA modelinde ise %26.9) etkilenmesi beklenmektedir. Tüm senaryolarda ithalat ve ihracatı en az etkilenecek sektör ise elektronik sektördür. Ciuriak, Xiao, Ciuriak, Dadkhah, Lysenko ve Narayanan'ın (2015, s. 23) hesaplanabilir genel denge modelini kullandıkları analiz de benzer sonuçları ortaya koymaktadır. Yazarların Brexit'in sektörler üzerindeki etkisini hesapladığı çalışmalarında ithalat ve ihracatta en fazla daralmanın et ve süt ürünlerinde olacağını ifade edilmiş ve analize ilişkin sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Brexit'in BK sektörleri üzerindeki potansiyel etkisi (%)

	İhracat	İthalat
Toplam Mal	-13,2	-9,4
Motorlu Araçlar	-21,3	-13,5
Kimyasallar	-13,3	-7,3
Makine ve ekipmanları	-6,9	-7,9
Elektronik mallar	-13,4	-5,8
Et ürünleri	-79,4	-36,5
Süt ürünleri	-73,7	-59,9

Kaynak: Ciuriak, D., Xiao, J., Ciuriak, N., Dadkhah, A., Lysenko, D. ve Narayanan, B. (2015). The trade-related impact of a UK exit from the EU Single Market. Ciuriak Consulting Inc. Research Report, 25 April, s.23

Ciuriak ve diğerlerine (2015) göre, gıda ürünlerinin yanında motorlu taşıtlar, kimya ve elektronik sektörlerinin ihracatı en fazla olumsuz etkilenecek sektörler olacağı tahmin edilmektedir. BK'nın ihracatta maruz kalacağı vergi oranlarını, ithalatta uygulayacağı varsayımı altında ithalattaki en fazla azalma ise et ve süt ürünleri, motorlu taşıtlar ve kimya sektörlerinde ortaya çıkması beklenmektedir. Ciuriak ve diğerlerine (2015, s. 23) göre, BK sektörleri üzerindeki olumsuz etkinin bir kısmı yeni ticaret engelleri nedeniyle yükselen ticaret maliyetlerinden ve düşen gelir düzeyi nedeniyle harcamalardaki meydana gelen azalmadan kaynaklanmaktadır.

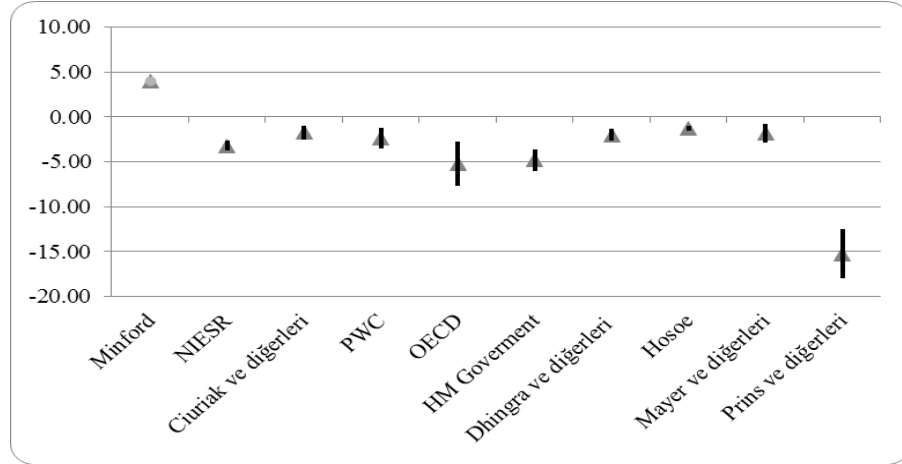
4.2. Brexit'in Makro Düzeyde Olası Etkileri

Brexit'in makroekonomik etkilerini inceleyen literatür genellikle gümrük vergisi, tarife dışı engeller ve sınır geçiş maliyetlerindeki değişikliklerin BK'nın dış ticaret akımları ve buna bağlı olarak GSYİH üzerindeki etkisini ölçmeye odaklanmıştır. Çalışmalar, AB'den ayrıldıktan sonra BK'nın ticaret maliyetlerinin yükseleceği ve ticaret hacmindeki azalmaya bağlı olarak verimliliğin olumsuz yönde etkileneceği görüşünü paylaşmaktadır. Bu

görüşün tersine, AB bütçesine ödeme yapılmaması ve göç politikasının sertleşmesi nedeniyle net kazançlar elde edileceğini savunan çalışmalar da bulunmaktadır. Uzun dönemde, Brexit'in BK'nın GSYİH'si üzerindeki etkisini tahmin eden bazı ampirik çalışmalara ilişkin sonuçlar Şekil 4'te özetlenmiştir.

Şekil 4: Brexit'in uzun dönemde BK'nın GSYİH'si üzerindeki etkisi (%)

Kaynak: İlgili çalışmalarda hesaplanan minimum ve maksimum tahmin değerleri esas alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Minford (2018, s. 4-5), Brexit'ten sonra BK'nın MFN tarifesiyle karşı karşıya kalacak olmasına rağmen tarife dışı engellerin ve sınır geçiş maliyetlerinin artmayacağını, aksine AB'nin yasal düzenlemelerine tabi olma zorunluluğu ortadan kalkacağı için ticaret maliyetlerinin azalacağını savunmaktadır. Minford, bu varsayımlar altında ticaret politikasındaki değişimlerin ekonomik etkilerini hesaplanabilir genel denge modeli ile incelemiş ve çalışma sonucunda Brexit'in uzun dönemde BK'nın GSYİH'sini %4 artıracığını tahmin etmiştir. Ancak, Minford'un analizindeki varsayımların Brexit üzerine yapılan diğer çalışmalardan oldukça farklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Ebell ve Warren (2016, s. 123) gümrük vergilerinin yükselmesi nedeniyle AB-BK ticaret hacminin düşeceği, doğrudan yabancı yatırımların azalacağı ve BK'nın AB bütçesine ödeme yapmayacağı varsayımı altında hesaplanabilir genel denge modelinin genel özelliklerine sahip NIGEM modelini kullanarak uzun dönemde Brexit'in ekonomik etkilerini tahmin etmişlerdir. Araştırma sonucuna göre, BK mal ticaret hacmi iyimser ve kötümser senaryolar olmak üzere Norveç modelinde %10.5-%16.5, İsviçre modelinde %13.3-%17.5 ve DTÖ modelinde %20.7-%29.2 oranlarında azalacaktır. Ebell ve Warren (2016, s. 133) ayrıca BK ihracatının bu senaryolarda söz konusu ülkeler ile sırasıyla %10.3-%16.3, %13.3-%17.6 ve %20.7-%29.3 arasında düşeceğini hesaplamışlardır. Ciuriak ve diğerleri (2015, s. 25) de 2015 yılı fiyatlarını kullanarak 2030 yılı için yaptıkları projeksiyon çalışmasında anlaşmasız Brexit durumunda, GSYİH'nin %2.76, Brefta senaryosunda ise %1.03 azalacağını, dolayısıyla Brexit'in BK GSYİH'si

üzerinde önemli derecede olumsuz etkiye yol açacağını tahmin etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarında, AB ile STA yapılması durumunu Brefta senaryosu olarak adlandırmaktadır. Brexit senaryosunu ise BK'nın AB'den anlaşma olmaksızın ayrılması olarak tanımlamış ve bu durumda BK ticaretinin DTÖ MFN düzenlemesine tabi olacağını varsaymışlardır. Ciuriak ve diğerleri (2015, s. 14,15) GSYİH'deki azalmayı anlaşmasız Brexit senaryosunda gümrük vergisinin %34, sınır maliyetlerinin %43, ihracat malları için uygulanacak tarife dışı engellerin %17 ve hizmet ihracatındaki tarife dışı engellerin %5 oranında; Brefta senaryosunda ise sınır maliyetlerinin %92 ve tarife dışı engellerin %8 oranında etkileyeceğini savunmaktadırlar. Ciuriak, Dadkhan ve Xiao (2017, s. 17) daha sonra yaptıkları çalışmada Brexit ve Brefta senaryoları için GSYH'deki azalmayı sırasıyla %2.54 ve %0.97 olarak revize etmişlerdir.

BK, Norveç modeli veya DTÖ'nün MFN kurallarının geçerli olduğu üçüncü ülke modelinde farklı düzeyde ticaret engelleriyle karşılaşabilir. Dhingra, Huang, Ottaviano, Pessoa, Sampson ve Reenen (2017, s. 3), ticaret engellerinin yanında AB bütçesine yapılan ödemelerin azalacağı, buna karşın düşük ticaret hacmi nedeniyle uzun dönemde üretimde verimliliğin azalacağı varsayımı altında 35 ülke ve 31 sektörü kapsayan hesaplanabilir genel denge modelini kullandıkları çalışma sonucunda GSYİH'deki kaybın %1,3 ila 2,7 arasında olacağını tahmin etmişlerdir. Dhingra ve diğerleri (2017, s. 44), söz konusu refah kaybının oluşmasında MFN tarife oranlarının %0.13, tarife dışı engellerin ise %0.53-%1.31 arasında paya sahip olduğunu hesaplamışlardır. Ayrıca, Dhingra ve diğerlerinin çalışması uzun dönemde BK ithalatının %8 ila %16, ihracatının ise %9 ila %16 arasında azalacağını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Mejean ve Schweltnus'un (2009, s. 1) AB içi ticaret maliyetlerinin diğer OECD ülkeleri arasındaki ticaret maliyetlerinden yaklaşık %40 daha fazla düştüğünü tahmin ettikleri çalışma sonuçlarını desteklemektedir.

Mayer, Vicard ve Zignago (2018, s. 17-18), çekim modelini kullanarak BK ve AB üyesi ülkelerin Brexit'ten etkilenme düzeyini incelemişlerdir. Buna göre, Btexit'in artan gümrük vergisi oranları ve tarife dışı engeller nedeniyle BK'nın GSYİH'sinde %0,8 ila %2,9'luk bir refah kaybına yol açmasını, AB üyesi ülkelerin GSYİH'sinde ise STA modelinde %0,2, DTÖ'nün MFN tarife oranlarının geçerli olduğu ticaret modelinde ise %0,6'lık bir azalmaya neden olmasını beklemektedirler. Ayrıca, çalışmada BK ile yakın coğrafi ve tarihi bağları olan İrlanda Cumhuriyeti'nin diğer AB üyesi ülkelere kıyasla daha fazla zarar göreceği savunulmuştur. Benzer sonuçları paylaşan Kierzenkowski ve diğerleri (2016, s. 7) de, 2030 yılında Avrupa Tek Pazarı'na erişim, göç ve doğrudan yatırım faktörlerini dikkate alarak iyimser ve kötümser olmak üzere iki ayrı senaryonun simülasyonunu yapmışlardır. Araştırma sonucunda, BK GSYİH'sinin sırasıyla %2,7 ve %7,7 arasında azalacağı sonucuna ulaşılmıştır. PwC'nin (2016, s. 3) çalışması ise, STA ve

DTÖ modellerinde dış ticaret vergileri ve ticaret maliyetlerindeki artışların GSYİH'yi %1.2 ve %3.5 oranında olumsuz etkileyeceğini ortaya koymaktadır. Benzer bir çalışmada, Prins, Heijmerikx, Vreede, Erken ve Hayat (2018, s. 46) 2030 yılında Brexit'in BK'nın AB üyeliğini devam ettirdiği mevcut duruma göre GSYİH'yi kümülatif olarak %18 azaltacağını, STA senaryosundaki ekonomik kaybın ise yaklaşık olarak %12,5 olacağını tahmin etmişlerdir. Prins ve diğerlerinin (2018) tahminleri, diğer çalışmalara kıyasla daha büyük bir olumsuz etkinin oluşacağına işaret etmektedir.

Brexit'ten sonra BK'nın AB dışındaki ülke pazarlarına geçiş yapma motivasyonu, uluslararası pazardaki ticaret kaybını tamamen telafi edemeyebilir. Bu görüşe dayanarak azalan ticaret hacmine odaklanan Hosoe (2017, s. 193), hesaplanabilir genel denge modelinde tarife ve tarife dışı engeller nedeniyle BK ihracatının %5-5,8 arasında azalacağını, GSYİH'deki kaybın ise %1,1-1,5 olacağını savunmaktadır. Rojas-Romagosa'nın (2016, s. 10) çalışması da benzer sonuçları paylaşmaktadır. Buna göre, DTÖ senaryosunun geçerli olduğu durumda AB'nin BK'ya ihracatının %3 azalacağı, STA senaryosunun geçerli olduğu ticaret akımında ise %1,7 azalacağı tahmin edilmiştir. Yazarlar, ayrıca, simülasyon bulgularından hareketle BK'nın toplam ihracatının DTÖ ve STA senaryolarında sırasıyla %21,8 ve %12,5 azalacağını hesaplamışlardır.

BK, DTÖ kurallarının geçerli olduğu üçüncü ülke modelinde AB bütçesine ödeme yapmak zorunda değildir. Ancak, bu tasarrufun BK hazinesine sağlayacağı katkı, artan ticaret maliyetleri göz önüne alındığında etkisiz kalabilir. Örneğin, Boulanger ve Philippidis (2015, s. 840) hesaplanabilir genel denge modeli kullanarak ticaret maliyetlerinde gerçekleşecek %2'lik bir artışın AB bütçesine kaynak tahsis edilmemesiyle sağlanan tasarrufun faydasını tamamen ortadan kaldıracığını; ticaret maliyetlerinde %5'lik bir artışın ise BK GSYİH'sinde % 0,7'lik bir kayba yol açacağını hesaplamıştır. Söz konusu ampirik çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dış ticaretin önündeki tarife dışı engelleri azaltacak bir ticaret anlaşması yapılmadan BK'nın AB'den ayrılması durumunda, BK aleyhine ticaret maliyetlerinin yükseleceğini öngörmektedir. Bu nedenle, Crafts (2017, s. 30) Brexit'i AB bütçesine katkı yapmamak için seçilen pahalı bir seçim olarak tanımlamaktadır.

5. Sonuç

BK, 2016 yılında yapılan referandumda %51.9 "evet" oyu ile AB'den ayrılma kararı almıştır. Brexit destekçileri kampanyalarında genel olarak BK'nın kendi yasalarını yapabilmesi, AB bütçesine yapılan ödemelerin kesilmesi, daha etkili sınır kontrolleriyle göçün engellenmesi ve AB'den bağımsız şekilde ticaret anlaşmaları imzalama yetkisine sahip olunması gibi argümanları savunmuşlardır.

BK'nın AB'den ayrılmasının BK ekonomisi için önemli yapısal etkileri bulunmakta ve söz konusu etkiler ayrılma koşullarına bağlı olarak farklılık

göstermektedir. BK ihracatında Avrupa Tek Pazarı'nın %44 paya sahip olduğu göz önüne alındığında, Brexit'ten sonra AB ile ilişkilerin sürdürüleceği alternatif ticaret modelleri önem kazanmaktadır. Bu kapsamda, Brexit sonrasında gerçekleşmesi muhtemel ticaret modellerinin BK ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin incelenmesi önemli bir yere sahiptir.

Brexit, AB ile bir anlaşma olmaksızın sonuçlanırsa, BK hem Avrupa Tek Pazarı'ndan ve hem de AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı STA'lardan çekilmiş olacaktır. BK'nın AB'den anlaşmasız ayrılması yani DTÖ modelinin geçerli olduğu durumda mal ve hizmet ticaretindeki vergilendirmede ithalatçı ülke tarafından belirlenen MFN tarifeleri geçerli olmaktadır. MFN tarifelerinin nispeten yüksek olması nedeniyle BK firmalarının ihracat maliyetinin artacağı öne sürülmektedir. Bunun yanında, DTÖ hizmet ticaretinin serbestleştirilmesinde AB'den çok daha az ilerleme kaydettiğinden BK'nın hizmet ihracatçıları AB pazarına erişimde zorlanacaktır. Ancak, DTÖ modeli BK'nın sınırlarını tam olarak kontrol etme, AB bütçesine ödeme yapmama ve üçüncü ülkelerle bağımsız şekilde ticaret anlaşmaları yapabilme taleplerini karşılayabilecektir. Çalışmada incelenen modellerden hiç biri BK'ya AB'nin ortak karar alma mekanizmalarında temsil yetkisi vermemektedir. Ancak, Norveç modelinin diğer modellerle karşılaştırıldığında Avrupa Tek Pazarı'na erişim bakımından mal, hizmet ve kişilerin dolaşım hakkını garanti eden, daha derin bir yapıda olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, AB bütçesine ödeme yapılması, AB hukuk kurallarının belirlenmesinde temsil yetkisi olmadığı halde bu kuralları iç hukuku ile uyumlaştırma zorunluluğunun olması Brexit destekçilerinin beklentisini karşılamaktan uzaktır. İsviçre modeli de, Norveç modeline benzer şekilde Avrupa Tek Pazarı'na erişim için bir seçenek olabilir. Ancak bu model, AB ile her mal grubu için ayrı ayrı ikili ticaret anlaşması yapılmasını gerektirmektedir. Norveç modelinden farklı olarak, bu modelde finansal hizmetler ikili anlaşmalarla düzenlenemeyeceğinden BK'nın ticaretini İsviçre modeline göre şekillendirmesi makul bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte, Norveç ve İsviçre modellerinin AB üyeliğine en fazla benzeyen entegrasyon şekli olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir seçenek olan GB modeli ise, üye ülkelerin AB dışındaki ülkelere karşı OGT, OTP ve ortak menşe kuralları uygulaması ilkesine dayanmaktadır. BK, bu modeli kabul etmesi durumunda, AB ile ticaretinde tarifeler ile eş etkili önlemleri kaldırılacak ve üçüncü ülkelere ithalatında AB'nin OGT'sini uygulamaya devam etmek zorunda kalacaktır. Kanada ile AB arasında gerçekleştirilen geniş kapsamlı ticaret anlaşması modeli ise, BK'nın dış ticareti bakımından faydalı bir örnek olma özelliği gösterebilir. Örneğin, STA modelinde sanayi ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanırken BK, üçüncü ülkelerle AB'den bağımsız şekilde ticaret anlaşması imzalayabilir veya ticarete AB'nin OGT'sinden farklı olarak ulusal gümrük vergisi belirleyebilir. Fakat, BK'nın

çözmesi gereken tek sorun ticaret alanındaki uyum süreçleri değildir. Örneğin, STA modelinde İrlanda adasında sınır kontrollerinin sertleşmesi kaçınılmaz hale geleceğinden STA modelinin uygulanabilirliği de azalmaktadır. Bu sorunlara rağmen, AB-Kanada Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması'nın, AB'nin bugüne kadar imzaladığı en kapsamlı yeni nesil serbest ticaret anlaşması olmasının BK'nın Brexit sonrası karşılaşılabileceği olumsuz etkileri en aza indirgemesi bakımından önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir.

Kaynakça / Reference

Anderson, J. E. ve Wincoop, E. van (2004). Trade costs. *Journal of Economic Literature*, 42(3), s. 691-751.

Balassa, B. A. (1961). The theory of economic integration. Illinois: Richard D. Irwin, Inc.

Banse, M. ve Freund F. (2019). The potential implications of a Brexit for the German agro-food sector: An analysis based on the UK tariffs announced on March 13, 2019, Braunschweig.

Bartels, L. (2017). The UK's WTO schedules. *Global Trade and Customs Journal*, 12 (3), s. 83-86.

Begg, I. (2016). Brexit: Why, what next and how?. *CESifo Forum*, 17 (1), s. 30-36.

Borchert, I. (2016). Services trade in the UK: What is at stake?. *UK Trade Policy Observatory*, Briefing Paper 6, Kasım, s. 1-10.

Boulanger, P. ve Philippidis, G. (2015). The end of a romance? A note on the quantitative impacts of a 'Brexit' from the EU. *Journal of Agricultural Economics*, 66 (3), s. 832-842.

Byrne, S. ve Rice, J. (2018). Non-tariff barriers and goods trade: A Brexit impact analysis. *Central Bank of Ireland Research Technical Paper*, Vol. 2018, No. 7, s. 1-30.

Chang, W. W. (2018). Brexit and its economic consequences. *The World Economy*, 41(9), s. 1-25.

Crafts, N. (2017). UK economic growth performance in a European context : Has EU membership made much difference?. N. Campos, F.Coricelli (Yay. haz.) *The Economics of UK-EU Relations: From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit* içinde (s. 9-45). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Ciuriak, D., Dadkhah, A. ve Xiao, J. (2017). Brexit trade impacts: Alternative scenarios. Ottawa: Ciuriak Consulting Inc. Erişim adresi: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/8782.pdf>

Ciuriak, D., Xiao, J., Ciuriak, N., Dadkhah, A., Lysenko, D. ve Narayanan, B. (2015). The trade-related impact of a UK exit from the EU Single Market. Ciuriak Consulting Inc. Research Report, 25 April.

Council of the European Union. (2012). Press release 3213th council meeting. Transport, Telecommunications and Energy Press Release 17591/12, 20 December, Brussels. Erişim adresi: https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-523_en.htm

Dawari K. ve Togan, S. (2016). Bringing EU-Turkey trade and investment relations up to date. European Parliament. DG for External Policies, PE. 535.014, Brussels.

Department for International Trade. (2017). Preparing for our future UK trade policy. October, UK. Erişim adresi: www.gov.uk/government/publications

Dhingra, S., Huang, H., Ottaviano, G., Pessoa, J.P., Sampson, T. ve Reenen, J.V., (2017). The costs and benefits of leaving the EU: Trade effects. CEP Discussion Paper No. 1478, Centre for Economic Performance Technical Report, London School of Economics and Political Science.

Dhingra, S. ve Sampson, T. (2016). Life after Brexit: What are the UK's options outside the European Union?. Centre for Economic Performance, Paper Brexit 01, London: London School of Economics and Political Science.

Djankov, S. (2017). The City of London after Brexit. Policy Brief No. 17-9, Washington DC: Peterson Institute for International Economics, s. 1-8.

Douglas, J. (2017). UK's Hammond announces sharp cuts to economic forecasts. The Wall Street Journal, 22 Ekim. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/articles/u-k-s-hammond-announces-sharp-cuts-to-economic-forecasts-1511357941>

Ebell, M. ve Warren, J. (2016). The long-term economic impact of leaving the EU. *National Institute Economic Review*, 236(1), s. 121-138.

El-Agraa, A. M. (2011) The European Union: economics and policies. New York: Cambridge University Press.

European Union (2012). Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union, 2012C 326/13, Vol. 55.

Emerson, M. (2016). Which model for Brexit?, Centre for European Policy, CEPS Special Report No. 147, October, s. 1-20.

Fella, S. (2019) What does the latest Brexit delay mean for the UK and EU? House of Commons Library Insights, 31 Ekim.

Financial Times (2019). Airbus chief Tom Enders brands handling of Brexit a disgrace. 24 Ocak. Erişim adresi: <https://www.ft.com/content/>

- Gasiorek M., Serwicka I., ve Smith A. (2018). Which manufacturing sectors are most vulnerable to Brexit?, UK Trade Policy Observatory, Briefing Paper 16 Şubat.
- Hantzsche, A., Kara, A. ve Young, G. (2019). The economic effects of the UK government's proposed Brexit deal. *The World Economy*, 42(1), s. 5–20.
- Hosoe, N. (2017). Impact of border barriers, returning migrants, and trade diversion in Brexit: Firm exit and loss of variety. *Economic Modelling*, 69, s. 193-204.
- Kierzenkowski, R., Pain, N., Rusticelli, E., ve Zwart, S. (2016). The Economic Consequences of Brexit: A Taxing Decision. OECD Economic Policy Paper No. 16, OECD Publishing.
- Lea, B. R. (2018). Trading with the EU post-Brexit: the WTO option is perfectly feasible. Arbuthnot Banking Group, s. 1-18.
- Mayer, T., Vicard, V. ve Zignago, S. (2018). The cost of Non-Europe Revisited. Banque de France Working Paper No. 673, Nisan.
- Mejean, I., ve Schweltnus, C. (2009). Price convergence in the European Union: Within firms or composition of firms?. *Journal of International Economics*, 78(1), s. 1–10.
- Minford, P. (2018). How the civil service has misled us about the costs of Brexit and the Customs Union. Economists for Free Trade, Brexit Central.
- Mourlon-Druol, E. (2015) The UK's EU vote: The 1975 precedent and today's negotiations. Bruegel Policy Contribution, Issue 2015/08.
- Moric, H. ve Mariano, V. (2018). Comparison of different regimes of future legal relations between the United Kingdom and the European Union after Brexit. *Journal of Public Affairs*, 14(8), s. 1–6.
- ONS. (2018). Summary of Balance of Payments, The Pink Book, National Accounts Dataset. Erişim adresi: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/1summaryofbalanceofpaymentsthepinkbook2016>
- Otto, U. F. ve Ghauri, P. N. (2019). Brexit negotiations: From negotiation space to agreement zones. *Journal of International Business Studies*, 50, s. 137-149.
- Porto, P. ve Morini, C. (2014). Trade facilitation, the authorized economic operator and the single window: a gravity model approach. *Customs Scientific Journal*, 4(2), s. 44-53.
- Prins, C., Heijmerikx, M., Vreede, I., Erken, H., ve Hayat, R. (2018). Measuring the permanent costs of Brexit. *National Institute Economic Review*, 244(1), s. 46–55.

PwC. (2016). Leaving the EU: Implications for the UK economy. Vol. March, PwC UK.

Ramiah V., Pham N.A.H. ve Moosa I. (2016). The sectoral effects of Brexit on the British economy: early evidence from the reaction of the stock market. *Applied Economics*, 49 (26), s. 2508-2514.

Rojas-Romagosa, H. (2016). Trade effects of Brexit for the Netherlands. CPB Background Document, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, June, Rotterdam.

Sommerland, J. ve Chapman, B. (2019). Which companies are leaving UK, downsizing or cutting jobs ahead of Brexit?. The Independent, Business News, 26 Şubat. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/business/news/brexit-companies-leaving-uk-list-job-cuts-eu-no-deal-customs-union-a8792296.html>.

The Guardian. (2013). David Cameron's EU speech - full text. The Guardian, 23 Ocak, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/politics/2013/jan/23/david-feren-ferendum>

The Telegraph. (2017). Theresa May's Brexit speech in full. The Telegraph, 17 Ocak. Erişim adresi: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/17/theresa-mays-brexit-speech-full/>.

Thompson, G. ve Harari, D. (2013). The economic impact of EU membership on the UK. Economic Policy and Statistics Standard Note SN/EP/6730, House of Commons Library.

TİM. (2019). Anlaşmasız Brexit'in gerçekleşmesi durumunda Türk ihraç ürünlerinin karşılaşması muhtemel vergi oranları. İstanbul: Türkiye İhracatçılar Meclisi.

Tobin, A. (2019). The list of companies leaving the UK in the lead up to Brexit grows. Ready for Brexit, Bexit News, 28 Ocak. Erişim adresi: <https://readyforbrexit.co.uk/the-list-of-companies-leaving-the-uk-because-of-brexit-grows/>

UK Government. (2019c). The tariff of the United Kingdom version 1.0, dated 13 March 2019. UK Government.

Webb, D. (2019). Brexit: trade tariffs if there is no deal. Briefing Paper Number 8518, House of Commons.

Welfens, P. J. J. ve Xiong, T. (2019). Brexit perspectives: financial market dynamics, welfare aspects and problems from slower growth. *International Economics and Economic Policy*, 16 (1), s. 215-265.

WTO. (2019). Member Information – The United Kingdom. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e

